

Kako da ... oziroma kako naj to povem?

*Nataša Pirih Svetina**

Izvleček

V prispevku je predstavljena raziskava s področja uporabnega jezikoslovja, in sicer s področja poučevanja slovenščine kot tujega jezika predvsem za govorce makedonščine. Za makedonščino je značilno, da je izgubo nedoločnika nadomestila z raba tako imenovane da-zgradbe. Le-to govorce makedonščine uporabljajo tudi v slovenščini, predvsem v položajih, ko bi bila na mestu ustrežnejša raba nedoločnika ali namenilnika. To je še dodatno spodbujeno z dejstvom, da je ‚da‘ v slovenščini zelo razširjen in vsestransko uporaben veznik, kar v didaktičnem smislu otežuje pristope pri poučevanju, saj je težko jasno formulirati pravila, kje je raba da-zgradbe tudi v slovenščini pravilna, smiselna in ustrezna, v katerih primerih pa bi jo bilo nujno nadomestiti z drugimi jezikovnimi sredstvi. V prispevku, ki je sestavljen iz treh delov, najprej pojasnimo okoliščine njegovega nastanka, nato predstavimo nekaj primerov pretirane in neustrezne rabe da-zgradbe v slovenščini, v tretjem delu pa poskušamo podati nekaj praktičnih rešitev, ki bi jih veljalo preizkusiti pri poučevanju slovenščine kot tujega jezika z namenom boljših rezultatov pri učenju slovenščine za govorce makedonščine (in ne samo zanje).

Ključne besede: slovenščina kot TJ, pomenska skladnja, nedoločnik, da-zgradba

* Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, natasa.pirihsvetina@ff.uni-lj.si.

Abstract – Kako da ... or Kako naj to povem or simply How to say it better?

The topic of this contribution is the incorrect use of *da-construction* in the Slovene language of primarily Macedonian speakers. The Macedonian language had lost the infinitive as well as the supine form of the verb and later replaced the two by the so-called *da-construction*. The latter is used by Macedonian speakers of the Slovene language also in the positions where the infinitive or the supine form would be expected and preferable. The paper consists of three parts. The first part introduces the circumstances and the context of the conducted empirical research. In the second part some results of the survey showing the incorrect use of *da-construction* in the Slovene language are presented. Finally, the paper brings forward some practical solutions that could be useful in teaching Slovene as a foreign language to speakers of Macedonian (and also to speakers of other languages).

Keywords: Slovene as FL, semantic syntax, infinitive, da-construction

1 Uvod

V prispevku s področja uporabnega jezikoslovja se ukvarjam z vprašanji poučevanja skladnje v slovenščini kot tujem jeziku (TJ) za govorce makedonščine in v manjši meri tudi drugih slovanskih jezikov. Sam naslov prispevka nakazuje možnost razprave v več smereh. Prva smer bi bila lahko vprašanje izbire jezikovnih sredstev za izražanje želenega pomena v ciljnem jeziku, v našem primeru v slovenščini. To bi kazalo na to, da gre za prispevek, ki naslavlja vprašanja s področja pomenske skladnje, znotraj katere se dejansko sprašujemo o možnostih izražanja (istega) želenega pomena z različnimi jezikovnimi sredstvi in z različnimi skladijskimi strukturami (*Na konferenci nisem sodelovala zaradi bolezn*i/*Na konferenci nisem sodelovala, ker sem bila bolna*). Z dopolnitvijo prvotnega vprašanja v naslovu v *Kako, da to povem*, pa se razmišljanje obrne predvsem v smer opažanja, da gre za zaznano neustrezno rabo besede *da* v slovenščini, ki je značilna predvsem za določene skupine uporabnikov slovenščine kot drugega (J2) ali tujega jezika (TJ).

Da so tovrstna skladijska vprašanja – torej raba različnih jezikovnih sredstev za izražanje (istega) želenega pomena in vzporedno opažanje rabe neustreznih ali vsaj manj primernih jezikovnih sredstev v določenih kontekstih – relevantna predvsem pri sopostavljanju dveh ali več jezikov, je znano dejstvo. O možnostih ter konkretnih in ustreznih skladijskih rešitvah se največkrat sprašujemo pri prevajanju ali tolmačenju besedil iz enega v drug jezik ali pri poučevanju določenega jezika za uporabnike nekega drugega oziroma nek

drugih jezikov. V kontekstu slovenskega izobraževalnega sistema velja to tako pri poučevanju različnih tujih jezikov za govorce slovenščine kot tudi pri poučevanju slovenščine kot TJ za uporabnike drugih jezikov. In prav k slednjemu vodi naslov tega prispevka.

Prispevek je sestavljen iz treh delov. V drugem in tretjem poglavju je predstavljen kontekst, v katerem je delo nastalo, v osrednjih, četrtem in petem poglavju, predstavimo opravljeno raziskavo in nekaj njenih rezultatov, v sklepnem, šestem poglavju pa poskušamo podati nekaj možnih rešitev.

2 Leto plus in korpus KOST

Univerza v Ljubljani je v letu 2016 v skladu z razvojno strategijo slovenskega visokošolskega prostora in v želji po uspešnejši internacionalizaciji (Strategija 2016) uvedla poseben modul za mednarodne študente, ki ga je poimenovala Leto plus. Njegov osnovni namen je podporno učenje slovenščine s ciljem čim uspešnejšega vključevanja mednarodnih študentov v študijski proces (v slovenščini) in življenje v Sloveniji.¹ V okviru tega modula se od študijskega leta 2016/17 dalje vsako leto več kot 300 študentov uči slovenščino v okviru dveh izbirnih predmetov Slovenščina kot tuji jezik – lektorat 1 in lektorat 2, ki sta akreditirana v okviru enopredmetnega študijskega programa slovenistike na prvi bolonjski stopnji. Vsak od predmetov je akreditiran s 3 točkami ECTS, prinaša pa najmanj 45 kontaktnih ur z lektorskimi vajami in dodatnih 15 ur učenja slovenščine ob različnih dejavnostih (fonetične vaje, konverzacija, delavnica uporabe e-virov za slovenščino, govorno nastopanje ipd.). Med mednarodnimi študenti, ki svoj študij na prvi ali drugi bolonjski stopnji na UL opravljajo kot redni (torej ne izmenjavni) študenti, jih je po tradiciji največ govorcev slovenščini bližnjih jezikov. Prihajajo predvsem iz držav, ki so nastale na območju nekdanje Jugoslavije. V štud. letu 2020/21 je bilo med 326 študenti, ki so se v jesenskem semestru vključili v predmet Slovenščina kot tuji jezik – lektorat 1, največ študentov iz Makedonije (95), Srbije (93) ter Bosne in Hercegovine (86). Pričakovano so ti študenti večinoma torej govorcev makedonščine, srbsčine, bosanščine ali hrvaščine kot svojih J1.

V okviru modula se je porodila ideja o namenskem zbiranju in hranjenju raznovrstnih besedil, ki nastajajo v okviru obeh omenjenih predmetov kot domače naloge in drugi raznovrstni pisni prispevki študentov. Tako je začel nastajati

1 <https://www.uni-lj.si/studij/let-plus/o-nas/> (dostop 5. 4. 2021).

korpus KOST (Korpus slovenščine kot tujega jezika), elektronska zbirka besedil učečih se slovenščine kot J2 in TJ. Korpus je rastoča in stalno dopolnjujoča se zbirka, ki ima v času priprave tega prispevka približno 500.000 besed, kar ga uvršča med manjše tovrstne specializirane korpusse (Stritar 2012). Ne glede na svojo velikost pa že v tej fazi omogoča sistematično opazovanje določenih pojavov, ki so bili pred tem zgolj predmet anekdotičnih, večinoma naključnih, vsekakor pa manj sistematičnih in s podatki slabše podkrepljenih opazanj. O korpusih usvajanja različnih tujih jezikov, njihovih značilnostih, namembnosti in raznoliki uporabnosti imamo v slovenščini na voljo izvrstno monografijo (Stritar 2012), v kateri se lahko podučimo tudi o značilnostih nastajajočega korpusa KOST, ki ima svojega predhodnika v pilotnem korpusu, poimenovanem piKUST. Čeprav se je zbiranje gradiva za korpus KOST z Leta plus razširilo tudi na druge naslove in naslovnike – predvsem na učeče se slovenščine kot J2 in TJ znotraj različnih programov Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik (CSDTJ), večina besedil v elektronski zbirki v tem trenutku še vedno pripada govorcem južnoslovanskih jezikov. Ker je korpus zaenkrat še majhen, tudi številke v njem niso zanesljive, so pa tudi v tem trenutku, če ne reprezentativne, zagotovo indikativne.

3 Raziskovalna vprašanja

Naj za začetek z dvema primeroma iz korpusa KOST poskusim ilustrirati, o čem bo v nadaljevanju tekla beseda.

Vendar vem da moram da nadaljevam z moje študije, če hočem da uspešno naredim ispite.

Moramo da se pogovarjamo za meso, ker hočemo da kuvamo in treba dobra kolicina kava, če hočemo da smo budni do 2 ali 3 urh, odvisno od atmosveru.²

Pri poučevanje slovenščine kot TJ za govorce bližnjih jezikov, med katere sodijo predvsem prvi jeziki zgoraj omenjenih skupin mednarodnih študentov UL, učitelji opažamo in spremljamo najrazličnejše pojavne oblike, fenomene, ki bi jih lahko v učnem procesu poimenovali tudi stalno prisotni in ponavljajoči se izzivi. So pa ti izzivi šele z besedili, načrtno zbranimi in označenimi v zgoraj omenjenem korpusu, dobili možnost bolj sistematičnega opazovanja in spremljanja, tako da upamo, da se bo iz njih dalo potegniti tudi za poučevalno

2 Gre za neposredni prepis iz korpusa, pri čemer so namerno ohranjene vse značilnosti prvotnega zapisa.

prakso relevantne zaključke, kar do sedaj, ob bolj ali manj sprotih in anekdotičnih zapisih, dejansko ni bilo mogoče.

V kontekstu jezikovnega stika, do katerega prihaja med sorodnimi in sosedskimi jeziki, za katere veljajo v paru s slovenščino vsi prej omenjeni južnoslovanski jeziki, so interference tudi na skladenjskem področju pričakovane (Balažič Bulc 2004). Tako v kontekstu relativne bližine jezikov v stiku opazujemo skladenjske realizacije pomensko enakih ali vsaj zelo podobnih propozicij. Te naj bi imele različne skladenjske uresničitve, vendar se zaradi interferenc dogaja, da uporabniki iz svojega J1, ki je v tem primeru izhodiščni jezik, v slovenščino, ki je v tem primeru ciljni jezik, prenesejo tudi izhodiščno skladenjsko strukturo.

Ena od takih skladenjskih struktur so tudi omenjene da-zgradbe (Šekli 2018), ki na prvi pogled kažejo na pretirano rabo ali celo zlorabo besede »da« v slovenščini s strani omenjene populacije, kot je razvidno tudi iz zgornjih ilustrativnih primerov (... *vem da moram da* ...). To se dogaja na mestih, kjer v slovenščini to ni niti pričakovano niti upravičeno, ter tudi v primerih, ko imamo v slovenščini na voljo ustrežnejšo, celo, z vidika izrekanja, bolj ekonomično zgradbo. V kontekstu poučevanja pa se je relevantno spraševati, kako, kdaj in s čim te neustrezne konstrukcije nadomestiti. Pri tem se zadnje vprašanje seveda nanaša na vprašanje ustreznega didaktičnega gradiva, ki naj bi ga ponudili uporabnikom, ne pa na konkretna jezikovna sredstva, saj zanje vsaj načeloma vemo, katera naj bi to bila – v navedenem primeru seveda nedoločnik (*Vem, da moram nadaljevati*).

Moja prvotna zamisel o ukvarjanju s pomensko skladno poučevanja slovenščine kot TJ se je rodila ob preizkušanju posredovanja različnih možnosti in načinov izražanja namena, namere, namernega oziroma nameravanega v slovenščini. Zanimalo me je namreč:

- a) Zakaj moji študenti namesto pričakovane (in v didaktičnem gradivu eksplicitno ponujene) zveze v slovenščini *grem delat* vztrajajo pri neustrezni ^{*3}*grem da delam*, za katero sicer vemo, da je izpričana v njihovih jezikih?
- b) Kaj naj naredim, da do take rabe ne bo prihajalo oz. kako naj jo preprečim?

Hkrati pa se mi je zastavilo tudi vprašanje, zakaj je v slovenščini namera lahko izražena samo z *V Ljubljano sem prišel, da bi študiral*, ni pa npr. mogoče uporabiti ^{*v}*Ljubljano sem prišel, da študiram*, čeprav načeloma velja, da slovenščina

3 Znak * uvaja neustrezno oz. neustaljeno rabo v slovenščini.

sosledice časov ne pozna, kar bi lahko predstavljalo problem v zadnjem navedenem primeru (ustrezno seveda: *V Ljubljano sem prišel študirat*).

Podobna vprašanja so se porodila tudi ob primerih tipa *Hočem, da mi pomagaš* proti **Hočem, da ti pomagam*, kar je v slovenščini zamenljivo s *Hočem ti pomagati*. Ali tudi *Rad bi, da se kdaj vidiš* proti **Rad bi, da te vidim*, ki je v slovenščino »prevedljiv« z *Rad bi te videl*.

Na tem mestu se je očitno izkazalo, da z vidika poučevanja slovenščine kot TJ nista problematična zgolj potrebna sprememba glagolskega naklona (kot v primeru *prišel sem, da bi ...*) ali časa (*prišel sem, da bom ...*), ampak tudi vprašanje različnih delovalnikov oz. vprašanje, na koga je usmerjeno oziroma se nanaša nameravano glagolsko dejanje.

4 Raba »da« v slovenščini in v drugih južnoslovanskih jezikih

Beseda »da« je razširjena v različnih južnoslovanskih jezikih. Je večpomenska in večfunkcijska beseda, v slovarju slovenskega knjižnega jezika⁴ predstavljena najprej kot veznik in nato kot soglašalni in poudarjalni členek. V slovenščini je veznik *da* predvsem eden od najpogosteje rabljenih podrednih veznikov. Kot navaja slovnica v prilogi *Sporazumevalnega praga za slovenščino* (2004), uvaja vsebinske odvisnike (tako tudi še *ali, če, naj* in vprašalni zaimki), ki nadomeščajo samostalniško besedno zvezo. Vsebinski odvisniki se pojavljajo za glagoli in izrazi, ki izražajo govorčev odnos do povedanega (čustva, mišljenje, voljo ...) (prav tam). V Gabrovšek in Žele (2019: 492) so ti opredeljeni tako:

Vsebinski odvisniki zapolnjujejo pomensko vlogo vsebine stanja/dogajanja/procesa. Uvajajo jih glagoli govorjenja, mišljenja in zaznavanja. Vsem je skupno, da gre za človekovo dejavnost in za zaznavanje sveta okoli sebe. Primarni vsebinski odvisnik je predmetni (in znotraj njega tožilniški). Posebnost vsebinskih odvisnikov v primerjavi z drugimi je, da je matični stavek nadrejen le na strukturni ravni, na pomenski pa prevlada odvisnik, ki izraža vsebino povedanega/videnega/mišljenega. Povedek matičnega stavka tako le strukturno odpira vezljivostno mesto za odvisnik in s tem napoveduje vsebino, izraženo v t. i. vsebinskem odvisniku.

Namenoma kot prvo referenco na tem mestu uporabljam slovnico *Sporazumevalnega praga za slovenščino*, ki jo pojmem kot ustrezno referenčno pedagoško

4 <https://fran.si/201/esskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika/> (dostop 5. 4. 2021).

slovnico za področje slovenščine kot TJ. Slovnica Sporazumevalnega praga (2004: 195) kot podkategorijo vsebinskih odvisnikov navaja poročani govor, ki ga prav tako uvajajo vezniki *da*, *naj*, *ali/če* in vprašalni zaimki. Poleg predmetnega odvisnika, kot najpogostejšega med vsebinskimi odvisniki, veznik *da* uvaja še namerni odvisnik (*Zbrali smo se, da bi dokončali delo*), v kombinaciji s *tako* pa tudi posledičnega (*Deževalo je, tako da je bil izlet prestavljen*).

Tako glagoli govorjenja ali rekanja, ki uvajajo poročani govor, kot glagoli mišljenja, čustvovanja, volje, zaznavanja ipd. sodijo med pomensko nepopolne glagole, ki jih je Toporišič (1982, 2000) glede na njihove pomene razvrstil v 14 različnih kategorij in zanje zapisal, da jih je mogoče postaviti v zvezo z nekim drugim pomensko popolnim glagolom v nedoločniku (*Hočem peti/Boji se govoriti*). Podobne tem zvezam so tudi zveze glagolov premikanja z namenilnikom (*Gre študirat/Hodi delat*). Pri tem bi opozorila še na slovensko poimenovanje za glagolsko obliko supin oziroma namenilnik, ki se očitno povezuje z namenom oziroma izvira iz namere in se tako pomensko povezuje z izražanjem namere, skladijsko pa z že omenjenim namernim odvisnikom, ki ga v slovenščini prav tako uvaja veznik »da«. Gabrovšek in Žele (2019: 491) pojasnjujeta to takole:

Namen je pomembna sestavina glagolov premikanja in je vsaj deloma abstrahirana izpeljava prostora, saj glagoli, ki vključujejo pomensko sestavino ‚premikanja‘, nakazujejo prehod iz starega v novo stanje, naj bo to sprememba kraja (in s tem tudi časa) ali sprememba stanja, ki jo osebek namerava opraviti. Tudi udeleženska vloga je ista, in sicer cilj dejanja (Žele 2001: 74): Okoli vratu se ga nosi kot amulet, da bi nas ščitil pred škodljivimi vplivi.

Iz navedenih ilustrativnih primerov je razvidno, da govorniki južnoslovanskih jezikov tudi v primerih, ko v slovenščini struktura z »da« ni predvidena, le-to uporabijo. Vemo, da je tako imenovana da-zgradba v makedonščini posledica izgube nedoločnika (Šekli 2018: 59). Ta pojav se v literaturi omenja kot posledica balkanizacije makedonskega jezika oziroma kot balkanizem, ki makedonščino – tudi po nekaterih drugih njenih značilnostih – uvršča v skupino balkanskih jezikov. Da-zgradba, tudi da-konstrukcija ali da-stavek (Koneski 1982: 177) je sestavljen iz členka *da* in glagola v osebni glagolski obliki, najpogosteje v sedanjiku (Aleksova 2013, 2019; Minova-Gjurkova 2007: 256 in dalje, Bojkovska in drugi 2008: 256 in dalje). Če na tem mestu citiramo (Blažeska 2020: 66):

To pomeni, da če imamo v slovenskem izvorniku kombinacijo osebne glagolske oblike in nedoločnika, recimo želim jesti, je ustrezní makedonski prevod kombinacija osebne glagolske oblike in da-konstrukcije. Glagol v

okviru da-konstrukcije se pri tem sprega enako kot osebna glagolska oblika, ki uvaja da-konstrukcijo: *sakam da jadam*.

Vemo, da odsotnost kateregakoli koncepta v izhodiščnem jeziku otežuje njegovo usvajanje in rabo v ciljnem jeziku. Zato se zdi tudi logično in pričakovano, da »odsotnost nedoločnika govorcem makedonščine kot J1 otežuje njegovo rabo v slovenščini« (Arizankovska 2009: 66). Kot kažejo primeri, pa ne zgolj rabe nedoločnika, ampak tudi podobnih oblik, kot je prav tako v makedonščini odsotni namenilnik. Hkrati pa to povzroča težave tudi pri rabi semantično identičnih, vendar skladenjsko različno realiziranih konstrukcij, kar je dodatno oteženo z dejstvom, da je raba »da« v slovenščini zelo privlačna, saj gre dejansko za, kot smo zapisali zgoraj, enega od večfunkcijskih in široko uporabnih veznikov v slovenščini. Zagata se torej pojavlja na spolzkem terenu: kako torej preprečiti rabo nečesa (v zgolj ozko zamejenem in ne preveč natančno definiranem kontekstu), kar se sicer na splošno spodbuja kot produktivno in uporabno (npr. širjenje upovedovalnih možnosti z rabo poročanega govora).

Pomembno je vedeti, da je da-zgradba prisotna tudi v drugih južnoslovanskih jezikih, ki so sicer v polnosti ohranili nedoločnik in je njegova raba, npr. v zvezi z modalnimi glagoli, tudi popolnoma ustaljena. Čeprav so da-zgradbe prisotne v standardih tako srbskega kot hrvaškega jezika, pa so pogosto ne samo diskutabilne, ampak naj bi bile tudi eden od razločevalcev med hrvaščino in srbsščino. Pri tem naj bi jih srbsščina (pričakovano, glede na to, da gre za balkanizem, torej za značilnost, ki se pojavlja arealno, južneje in vzhodneje) imela več in bile naj bi pogostejše. O tem se lahko podučimo tudi v primerjalni študiji (Jovanović 2010), ki je sopostavila hrvaški in srbski prevod romana Dana Browna, *Da Vincijeva šifra*, tudi z vidika rabe da-zgradbe v obeh jezikih.

5 Opazovani izzivi

Korpus KOST v tem trenutku kaže, da se med vsemi vezniki (in členki) »da« pojavlja najpogosteje (6445 pojavitev). Za ilustracijo lahko npr. navedemo, da se drugi naslednji najpogosteje rabljeni veznik »ker« pojavi 2900-krat, njima nato sledita »ko« z 2000 pojavitvami in »če« s 1153 pojavitvami.

Za potrebe te raziskave sem v nadaljevanju v korpusu iskala primere, za katere slovnica *Sporazumevalnega praga* predvideva rabo veznika »da«. Omejila sem se zgolj na iskanje v slovnici navedenih primerov (*Bojim se, da; Veseli me, da; Mislím, da; Vem, da; Hočem, da ...*) in še to zgolj takih z glagolskim okvirom v prvi osebi sedanjika. V nadaljevanju predstavljám nekaj izbranih rezultatov.

5.1 *Mislim, da*

S približno 280 zadetki se je vzorec, ki vključuje glagolski okvir *Mislim, da* izkazal za najbolj pogostega med opazovanimi. Med primeri iz tega vzorca jih na tem mestu nekaj navajamo:⁵

Mislim da je strpnost zelo pomembna v sodobni družini.

Mislim, da imaš veliko problemov, če živiš v Bosni, in si zelo drugačen od drugih.

Jaz imam rada družbena omrežja ker **mislim da** jih uporabljan na ispraven način.

Mislim da je edina slabost to da lahko postaneš odvisen in večino časa preživiš na Instagramu ali Facebooku.

Kot je razvidno iz zgornjih primerov, gre za popolnoma ustrezno rabo navedene zveze v slovenščini. Iz naslednjih treh primerov pa je razvidno, da gre lahko marsikdaj in marsikaj tudi narobe:

Mislim da da deklice **treba da nose** ženske uniforme, npr srajce in krila. Dečki **da nosio** hlače pa srajce. Tudi **mislim da** uniforme **treba da so prilagojene** letnem času. Vsaka uniforma **mora da ima** preimek pa začetno šrko imena.

Mislim da boljše **bo bilo da počivam** dokler potujem ker se moram učiti ko pristignem v Sloveniji.

Mislim da se otrok v vrtcu **mora naučiti** nekaj osnovnih stvari, kot so črke, številke in barve. Tudi **mislim da** otroci **morajo da slišijo** pesme v tujih jezikih. Pred spanjem **morajo da pogledajo** risanke v tujih jezikih. Ampak oni so otroci in **morajo uživati** v otroštvu.

Pri tem je zanimiv predvsem zadnji navedeni primer, ki kaže jasno omahovanje v rabi (dosledno se izmenjujeta ustrezna in neustrezna raba) in s tem vmesno stopnjo učenja in znanja jezika. V prvi povedi opazovanega primera je raba povsem ustrezna, saj glagolskemu okviru z *Mislim, da* sledi zveza naklonskega glagola in nedoločnika. Ta ustrezna struktura pa se takoj v naslednji povedi nadomesti z neustrezno, saj glagolskemu okviru *mislim, da* sledi neustrezna zveza naklonskega glagola z da-zgradbo. Podobno se nato ponovi tudi v naslednjih dveh povedih (sicer brez opazovanega glagolskega okvira), kjer se v tretji povedi najprej pojavi neustrezna zveza naklonskega glagola in da-zgradbe, v

5 Prepis upošteva originalen zapis iz korpusa, krepko pisavo je dodala avtorica tega prispevka.

četrti pa popolnoma običajna in ustrezna zveza naklonskega glagola in nedoločnika. Tovrstno omahovanje v rabi je sicer značilno za vmesne jezike (Pirih Svetina 2005), ki jih v procesu učenja razvijajo učeči se, vendar jih lahko le redko opazujemo v tako omejenem kontekstu – v štirih zaporednih povedih enega samega besedila.

5.2 *Hočem, da in Želim, da*

Glagola »hoteti« in »želeti« sta v gradivu za poučevanje slovenščine predstavljena kot naklonska in se ju kot taka pričakovano uporablja v zvezi z nedoločnikom (*Hočem delati/Želim potovati*). V slovenščini pa ju je možno postaviti tudi v glagolski okvir oz. uporabiti kot spremna stavka, ki uvajata vsebinski odvisnik, pri čemer se mora nameravano glagolsko dejanje nanašati na drugo osebo (*Hočem, da delaš/Želim, da potuješ*), nikakor pa se ne more nanašati na govorečega (**Hočem, da delam/*Želim, da potujem*) – v tem primeru je obvezno dopolnilo nedoločnik.

Po ročnem čiščenju zadetkov leme »hoteti« v korpusu KOST se je izkazalo, da je zadetkov, ki vsebujejo glagol »hoteti« v različnih oblikah, skupaj 233 (izločiti je bilo treba različne oblike samostalnika »hotel«). Večina zadetkov je tipa glagol *hoteti* (*v različnih oblikah*) + *nedoločnik*, 34 pa je takih, ki so za nas posebej zanimivi, saj prinašajo opazovano da-zgradbo. Pri tem je 10 primerov takih, v katerih je da-zgradba tudi v slovenščini primerna in ustrezna, 17 primerov kaže na neustrezno rabo oz. rabo, v kateri bi pričakovali *hoteti* + *nedoločnik*, 9 pa je takih, v katerih je zaradi raznovrstnih kršenj norme o ustreznosti/neustreznosti težko presojati.

5.2.1 Primeri ustrezne rabe zgradbe *hoteti* + *da*, izkazani v korpusu KOST

1. Smetiščni muc **hoče, da** siamski maček **pride dol**, ...
2. Moji starši so **hoteli, da grem** na univerzo **in študiram** novinarstvo ali pravo.
3. Zelo malo ljudi ve za moji dve knjigi, ker sem malo sramežljiv in **nočem da jih vsi berejo**
4. **Hotela sam da je** stanovanje blizu centra ali fakulteti
5. Knjiga je napisana v 16 stoljetju kjer je Primož **hotel da slovinci lahko čitajo** Biblijo v svojemu jeziku
6. Vedno **hoče, da z njim lovim** kuščarje in žabe, in me je malo strah.

7. Film mi ni všeč, ker mi noben lik ni bil všeč, razen soseda, ki **je hotel, da ga ne motijo** v njegovem domu.
8. Po tem Božo ugotovi, da mora najti službo in se zresniti, **če hoče, da se Špela vrne**.
9. ... **je hotel da se ona ne počuti** manj dragoceno kot moški.
10. **Če hočemo da nam država napreduje** moramo da imamo⁶ izobražene ljudje.

5.2.2 Primeri neustrezne rabe zgradbe *hoteti + da*, izkazani v korpusu KOST

1. Tudi rada teče ker **hoče da je fit**.
2. Torej, **hočem da povem**, da tisti ljudje, ki se res skrbijo, da porabe
3. Vem nekdo ki prodaja ognjemet in **bi hotel da kupim** nekoliko, da je malo pointeresno.
4. ... ker **hočemo da kuvamo** in treba dobra kolicina kava,
5. ... **če hocemo da smo budni** do 2 ali 3 urh, odvisno od atmosveru.
6. ... **ni sem hotel da študiram** in na koncu sem odločil da cel dan si počivam
7. Jaz sem včasih govoril na slovenščino, ker **sem hotel da se hecam** malo z njim.
8. Vendar vem da moram da nadaljevam⁷ z moje študije, **če hočem da uspešno naredim** ispite.
9. V vrtcu so otroke pogosto 5 let, tedaj je zanimivo ko slišijo nov jezik in bo **hočejo da se učijo**.
10. ... ona **hoče da sledi** svoje sanje.
11. V prihodnosti **bi hotel da živim** v mestu,
12. ... noben **ne hoče to da naredi** in pogosto ima argumenti za to.
13. ... najpogosto imamo največ težave z njo, ker noben **ne hoče da jo čisti** in to mi ni všeč.
14. Špela **noče da živi** z njim dokler se nekaj ne spremeni.
15. Film mi je super **če hočeš da počivaš**.
16. Jaz se je bojim malo in **nočem da grem** v njeno sobo če kača ni zaprta v terarij.
17. Zdaj, jaz bi lahko govoril o glasbilih celoten govor, ampak bi **hotel še malo da se pogovarjam** o glasbi splošno.

6 Na tem mestu samo opozarjamo na neustrezno rabo *da* tudi v zvezah z drugimi naklonskimi glagoli.

7 Še en primer neustrezne rabe zveze naklonskega glagola *morati + da*.

5.2.3 Preostali primeri rabe zgradbe *hoteti* + *da*, izkazani v korpusu KOST

1. **Hotel sem** za novi let **da ima sneg**, vendar v Makedonije nima in sem opazil da svak let je se manjše in manjše ...
2. **Hotel bi samo da stanje ali situacija bila** opet kao prej ampak ne vem kdaj će to biti.
3. En od otroke ima ptico, in ko Taborovodja zagleda njo im pove na otroke ali **hočejo da jo obdržiti** in oni se strinjajo.
4. Skavti, ki so vsi dekleta, ne smejo iti, zato fantje ob druge strani vprašajo, **kaj hočejo, da jim lahko prinesejo**.
5. On **ni hotel, da cerkev bode temna**, kot romanske cerkve, ampak da je visoka in svetla.
6. Vidimo, da Spela **hoče rodi** otroka.
7. Zaradi tega, da bi vi bili varni od koronavirusu, **nočem da bi vi šli in dali** me nekaj.

Precej več kot zvez z glagolom *hoteti* je takih, ki vsebujejo glagol *želeti*, in sicer 681, med njimi 48 takih, ki se povezujejo z *da*.⁸ Pri tem je zanimivo, da je razmerje med ustrezno in neustrezno rabo, kot kažejo primeri, približno enako: polovica primerov je ustreznih, druga ne.

5.2.4 Primeri ustrezne rabe zgradbe *želeti* + *da*, izkazani v korpusu KOST

1. ... da starši morajo dodatno plačevati profesore oz. vzgojiteljice, **če želijo da se njihov otrok uči** tuji jezik v vtrcu.
2. Violetini starši **želijo da se ona fokusira** na klavir
3. **Želi da mu sin postane** košarkar.
4. Tudi **želim da veste** da sem tukaj za vas in da me lahko pokličete kadarkoli.
5. Zaradi tega **želim da začnemo** novo leto z boljšim odnosom.
6. Nika je z mamo v sporu ker mamo **ne želi da Nika trenira** gokart.
7. **Želim da v prihodnosti dobiš** krasno službo.
8. Verjetno zato mi mama pogoste reče **da želi da imam** najmanj tri otroke.
9. Če bi bil hrana, bi bil pasta ali pica, **ker želim da me rad imajo vsi**.
10. **Želijo da ste pozorni** na njih in se lahko jezijo če jih zanemarite.
11. ... da vsi **želimo da je leto 2021 boljše** od prejšnjega.
12. ... če **želimo da naše odločitve in dela bodo** izpolnjujoči.

8 Tri primere smo izločili iz nadaljnje analize.

13. Če bi živela tam, **želim da** so tudi moji starši in moja sestra tam in če potrebujejo nekakšna pomoč,
14. Vsi lastniki sob ali stanovanj **so želeli da jaz pridem** na ogled.
15. Jaz **bi želela da najdeš** službo v kateroj boš se zabavila,
16. **Želim da** vsi narodi, razredi in države **imajo** enake priložnosti in **da ustavimo** lakoto in revščino za vedno.
17. Torej, **želijo da** vse zadeve, obveznosti ... **rešujo** roboti.
18. Torej, Špela mu je kazala da se hitro mora spremeniti **če želi da onadva bosta skupaj**.
19. Špela mu je rekla, da se mora čim prej spremeniti, **če želi da ostaneta skupaj**.
20. Osvežim se s tušem, in **si želim da bi čim prej zaspala**,
21. Ker velikokrat starši **želijo da gre** učenec v gimnazijo,

5.2.5 Primeri neustrezne rabe zgradbe *želeli + da*, izkazani v korpusu KOST

1. Ko bo starejši, **želi da bo** športnik.
2. ... **sem želela da bodem** ena od tistih ljudi ki se ukvarjajo z zakonom.
3. Kot profesor pa, **želim da** na naslednje generacije študentov **prenesem** svojo spretnost,
4. ... to delam pogosto ker **želim da najdem** delo katero bi opravljala skozi vikend
5. ... ker sem študirala in **nisem želela da sproti delam**.
6. **Želim da jedem** zdravo hrano,
7. Jaz pa bi največ **želela da živim** nekje med mestom in podeželjem
8. V prihodnosti **želim da živim** v podeželju
9. ... in čas po službi **želim da imam** z svojim najbližjima,
10. V prihodnosti **želimo da živimo** v kakšna hiša s več prijateljem.
11. Imam 20 let, že iz desetih let **sem želela da živim** v nekatero drugo državo.
12. Mislim da je ležanje v postelji zgubljenje časa in **želim da manj časa uporabim** na telefonu in laptopu.
13. **Želim da vas obvestim** da je moj prijatelj [XImeX] doktoriral.
14. **Želim da vas obavestim** da so moji sosedi dobili otroka.
15. Na drugi strani Božo rad ima Špelo in **želi da se spremni**, ampak ne ve kako
16. **Želi da klepeta** po internetu in da so pogovarjati s prijatelji.

17. To pomeni, če **želimo da se počutimo dobro**, moramo biti aktivni
18. In jaz zdaj **želim da imam dinarje in da delam**,
19. ... in zato **želim da** poleg karijernih načrtov **določim** ravnovesje glede tudi drugih stvari, na primer preživljanje dovolj časa s družinom
20. Spoštovani, **želim da vas vprašam** par vprašanj glede vaše objave na spletu
21. Če se odločate za nas, da **nama želite da oddate** stanovanje,
22. V Sloveniji **želim da živim** dolgo.
23. Kdaj bo lepo vreme **želim da obiskam** prijateljico v Kopru.
24. ... da **bi želela da ostanem** v Makedonije še deset dni.

6 Namesto sklepa: predvidene rešitve

Kot kažejo primeri, (i)zbrani za namen tega prispevka v korpusu KOST, predstavlja pretirana raba zvez z veznikom ali členkom *da* (da-zgradba) v procesu učenja slovenščine kot TJ kar precejšen izziv. Opazovan in potrjen je bil pri govorcih južnoslovanskih jezikov, ki v slovenščino to zgradbo vnašajo neposredno iz svojih prvih jezikov in to tudi na mestih, kjer imajo nekateri med njimi ustreznejše in s slovenščino celo prekrivne možnosti – kot npr. govorce hrvaščine, bosanščine in srbščine v primeru rabe zveze naklonskega glagola in nedoločnika.

Ker gre na didaktični izvedbeni ravni za kompleksno problematiko – vprašanje spremembe glagolske osebe oziroma različnih delovalnikov, vprašanje spremembe glagolskega naklona in/ali časa – bi to zahtevalo premišljene in kompleksne rešitve. Kot ena od možnih rešitev se ponuja spodbujeno, vsiljeno ali inducirano učenje (izraz si sposojamo s področja računalništva). Pri tem imam v mislih:

- A) Najprej natančna predstavitev koncepta nedoločnika (in namenilnika) glagola v slovenščini (prvega tudi kot slovarske oblike besede), skupaj z možnostmi in primeri njune dejanske uporabe. Temu vprašanju se didaktična gradiva za poučevanje slovenščine doslej niso sistematično posvečala. Nedoločnik je predstavljen kot neprevprašljivo in samo po sebi umevno dejstvo. Z njegovo rabo se posebej ne ukvarja oz. se ga omenja prvič kot (slovarsko) obliko, ki služi kot iztočnica pri iskanju pomenske razlage v slovarju, naslednjič pa se pojavi ob uvajanju modalnih glagolov in izrazov, kar je ponavadi nekje v zadnjih enotah učbenikov za začetno učenje slovenščine. Zaradi napredne receptivne zmožnosti v slovenščini se za obravnavano skupino uporabnikov slovenščine kot TJ to zdi prepozno.

B) Soočenje z ustreznimi rabami in oblikami v slovenščini kot ciljnim jeziku, ki so drugačne od pričakovanih in ustreznih v izhodiščnih jezikih naslovnikov. Pri tem imam konkretno v mislih zelo enostavne možnosti izražanja hotenja, želja, namer, tudi načrtovanih dejanj v bližnji prihodnosti z uporabo sporazumevalnih vzorcev tipa: *Hočem delati/Želim se pogovarjati/Grem se rekreirat/Grem študirat* ipd. Te vzorce bi bilo smiselno kontrastivno sopostaviti s primeri, ki bi lahko bili potencialno problematični (*Hočem vedeti* proti **Hočem, da vem* in *Hočem, da veš*). Pri tem bi bil potreben čimprejšnji oz. v procesu sistematičnega učenja slovenščine kot TJ čim zgodnejši input – torej v času in preden bi se neustrezne oblike uspele utrditi in fosilizirati. To pa hkrati pomeni, da bi bilo treba siceršnji ustaljeni program poučevanja slovenščine kot TJ spremeniti in prilagoditi – zgradbe pomensko nepopolnih glagolov z nedoločniki (in namenilniki) ponuditi prej, kot je običajno in pričakovano ob siceršnji obravnavi slovenščine kot TJ. Prav tak pristop pa bo po novem omogočen z gradivom, ki bo nastalo na podlagi popolnoma avtentičnih primerov dejanske (neustrezne) rabe, kot se zbira in ponuja v analizo in uporabo v novo nastajajočem korpusu KOST.

Viri

Korpus učenja slovenščine kot tujega jezika – KOST, dostopen v okolju Sketch Engine. <https://app.sketchengine.eu/#dashboard?corpname=user%2Famebis20%2Fkost> (dostop: 5. 4. 2021).

Literatura

- Aleksova, Gordana, 2013: Dzunica. Učebnik po makedonski jazik za stranci – sredno ramnište. Skopje: Univerza sv. Cirila in Metoda.
- Aleksova, Gordana, 2019: Lozje. Učebnik po makedonski jazik za stranci – sredno ramnište. Skopje: Univerza sv. Cirila in Metoda.
- Arizankovska, Lidija, 2009: Slovenščina kot tuji jezik – težave, s katerimi se srečujejo govornici makedonščine. Stabej, Marko (ur.): Infrastruktura slovenščine in slovenistike. Zbornik 28. simpozija Obdobja. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 27–32.
- Balažič Bulc, Tatjana, 2004: Jezikovni prenos pri učenju sorodnih jezikov (na primeru slovenščine in srbohrvaščine). *Jezik in slovstvo* 48/3–4. 77–89.
- Blažeska, Viktorija, 2020: Nekateri izzivi pri prevajanju poezije iz slovenščine v makedonščino. https://www.researchgate.net/publication/344453752_Nekateri_izzivi_pri_prevajanju_poezije_iz_slovenscine_v_makedonscino (dostop: 4. 3. 2021).
- Bojkovska, Stojka in drugi, 2008: Opšta gramatika na makedonskiot jazik. Skopje: Prosvetno delo.

- Ferbežar, Ina in drugi, 2004: Sporazumevalni prag za slovenščino. Ljubljana: FF in MIZŠ.
- Gabrovšek, Dejan in Žele, Andreja, 2019: Tipologija stavčnočlenskih odvisnikov v slovenščini. *Slavistična revija* 67/3. 487–507.
- Jovanović, Vesna, 2010: Analiza sintaksiških razlik medu glagolima u hrvatskom i srpskom jeziku na bazi korpusa iz hrvatskog i srpskog prevoda romana Dena Brauna »Da Vinčijev kod«. Tošović, Branko in Wonisch, Arno (ur.): Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika. Beograd, Gradec: Beogradska knjiga in Inštitut za slavistko Univerze Karla Franca v Gradcu. 333–346.
- Koneski, Blaže, 1982: Gramatika na makedonskiot literaturnen jazik. Skopje: Kultura.
- Minova-Gjurkova, Liljana, 2007: Grammar of the Standard Macedonian Language for Foreigners. Skopje: Univerza sv. Cirila in Metoda.
- Pirih Svetina, Nataša, 2005: Slovenščina kot tuji jezik. Domžale: Izolit.
- Strategija internacionalizacije slovenskega visokega šolstva 2016–2020. https://www.cmepius.si/wp-content/uploads/2014/02/Strategija-internationalizacije-slovenskega-visokega-solstva-SLO-2016%E2%80%932020_WEB.pdf (dostop 11. 4. 2021).
- Stritar, Mojca, 2012: Korpusi usvajanja tujega jezika. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.
- Šekli, Matej, 2018: Tipologija lingvogenez slovanskih jezikov. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Toporišič, Jože, 1982: Nova slovenska skladnja. Maribor: Obzorja.
- Toporišič, Jože, 2000: Slovenska slovnica. Maribor: Obzorja.